

Marja Lehtovuori ja Kati Väyrynen
Sosiaalityön käytäntötutkimus
Sosiaalityö
Helsingin yliopisto
Joulukuuta 2017

KUNNIAAN LIITTYVÄ VÄKIVALTA - Katsaus SOPU-hankkeen ja viranomaisten yhteistyöhön

TUTKIMUKSEN KONTEKSTI

Tutkimus on toteutettu Kalliolan Nuoret ry:n SOPU-hankkeen tiedontarpeesta. SOPU-hanke pyrki ennaltaehkäisemään kunniaan liittyvää väkivaltaa työskentelemällä yhteisöjen parissa, joissa on kunniakäsitteistä johtuvia ristiriitatilanteita.

Kunnia (*honor*) käsitteen päällekkäisiä käsitteitä ovat esimerkiksi arvostus (*dignity*), kunnioitus (*respect*) ja maine (*reputation*). Kunniakäsitteet väittelevät näiden kunniaan sivuavien käsitteiden ympärillä. Individualistisessa kunniakäsitteessä kunnia on yksilön sidonaisuus: itsekunnioitusta, arvostusta ja yksilön aikaansaannoksia. Yhteisöllisissä kunniakäsitteissä julkisen ja yksityisen rajaa ei ole ja yksilöt edustavat perhettä ja ympäristöä yhteisöön. Tutkimuksemme käsittelee yhteisöllisiä kunniakäsitteitä. Kunnian vastakohtana käsitellään usein häpeää.

Kunniaan liittyvä väkivalta on haastavaa määrittellä. Kunniaan liittyvä väkivalta voidaan jakaa perinteiden väkivallan jaottelun mukaan henkiseen, taloudelliseen, fyysiseen ja seksuaaliseen väkivaltaan. Se liittyy vahvasti myös seksuaalimoraaliin. Kunniakäsitteiden ehdottomuus ja tiukat seksuaalinormit aktualisoituvat esimerkiksi esiaviollisen seksin myötä. Joskus yhteisön kunniakäsitteet rikkoutuvat muunlaisesta kunniantomasta toiminnasta; liian paljastavat tai vartalonmyötäiset vaatteet, väärä kaveripiiriin seura tai nauraminen väärässä seurassa saattavat johtaa kunniakäsitteisiin liittyvään konfliktiin. Kunniaan liittyvä väkivallan yleisimpiä muotoja ovat painostus, kontrolli ja uhkailu. Kunniaan liittyvässä konfliktitilanteessa ei aina ilmene suoraa väkivaltaa, koska konfliktitilanteet ratkeavat usein perheen sisäisen neuvottelun kautta (Hansen et al. 2016). Konfliktin pitkittyessä väkivallan uhka kuitenkin kasvaa.

TUTKIMUKSEN TARKOITUS

Se, miten kunniaan liittyvä konflikti ja väkivalta tulee määritellyksi, ohjaa viranomaisten toimenpiteitä ja vuorovaikutusta asiakkaan kanssa. Tutkimuksen tarkoituksena on siis selvittää kunniaan liittyvän väkivallan uhrien asiakasprosessien kulkua. Taustaoletuksemme on, että kunniaan liittyvä väkivalta ei välttämättä tule helposti esiin, ja että se tulee määritellyksi lehtiotsikoiden ja mediajulkisuutta saaneiden traagisten tapauksien kautta. Ilmiön ymmärtäminen ja siitä puhuminen saattaa siksi olla haastavaa. Tutkimuksella pyrimmekin esittelemään ilmiötä sen kaikki ilmenemismuodot huomioon. Lisäksi tutkimuksen tarkoituksena on selvittää järjestöjen merkitystä viranomaisten ja julkisen sektorin toiminnan täydentäjänä ja erityisasiantuntijuiden tarvetta kunniaan liittyvää väkivaltaa kohdanneiden asiakkaiden kanssa työskentelyssä.

Tutkimuskysymyksemme ovat seuraavat:

- Mitä seurauksia SOPU-työntekijöiden osallisuudella on ollut viranomaisen asiakastyöhön, kun asiakas on kohdannut kunniaan liittyvää väkivaltaa?

- Mitä haasteita ja kehittämiskohteita sisältyy SOPU:n ja viranomaisten yhteistyön toteutumiseen ja toimivuuteen?

AINEISTO JA ANALYYSI

Aineistomme koostuu kuudesta haastattelusta. Haastateltavat olivat SOPU-hankkeen kaksi työntekijää, 3 lastensuojelun sosiaalityöntekijää ja 1 poliisi. Haastattelut tehtiin puolistrukturoidulla teemahaastattelurungolla. Käytimme aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Pidimme tutkimuksessa keskeisenä tutkimuseettisiä periaatteita. Painotimme sekä haastateltavien että haastateltavien asiakkaiden anonymiteettiä.

TULOKSET

Tutkimuksen tulokset osoittavat, että viranomaisilla on tarvetta erityisasiantuntijuukselle kunniaan liittyvän väkivallan väkivallan asiakastapauksissa. Tämän konsultointimahdollisuuden lisäksi myös matalan kynnyksen konkreettinen asiakastyö etenkin silloin, kun akuutein, viranomaistyötä vaativa kriisi on ohi, koettiin haastateltavien joukossa tärkeäksi. Tulokset noudattavat perinteistä jaottelua järjestöjen paikka julkisen sektorin toiminnan täydentäjänä.

SOPU-työn tunnistettuja seurauksia ovat haastateltavien mukaan:

- Rakentava (dialoginen) vuorovaikutus. Kunniaan liittyvän väkivallan erityisasiantuntijuiden ansiosta SOPU-työn kautta saa oikeita välineitä kommunikaatioon. Viranomaisen ja asiakkaan yhteiset tavoitteet ja arvot löytyvät helpommin.
- SOPU-työ järjestötahona herättää luottamusta. Asiakkaalla ei ole pelkoa esimerkiksi huostaanotosta tai rikosoikeudelliseen prosessiin vaikuttamisesta keskustelullaan SOPU-työntekijöiden kanssa. Tämä mahdollistaa tasavertaisemman neuvottelutilanteen.
- Kokonaisvaltaisempi ja pitkäkestoinen työ. Järjestö voi olla mukana asiakkaan elämässä silloinkin, kun lastensuojelun sosiaalityöntekijät vaihtuvat tai lastensuojelun asiakkuus loppuu.

Haasteina SOPU:n ja viranomaisten yhteistyölle ovat muun muassa:

- Tiedon saatavuus. SOPU-hankkeen löytäminen on ollut sattuman kauppa, esimerkiksi Google-haun kautta.
- Salassapitosäännökset. Työntekijät pohtivat, missä vaiheessa asiakastyötä on eettistä ja laillista ottaa järjestötoimijaa mukaan yhteistyöhön.
- Tunnistamisen vaikeus. Kunniaan liittyvästä väkivallasta käytetään paljon eri termejä kuten kunniaväkivalta, jota hakiesi SOPU-työ ei tule esiin. Lisäksi ilmiön tunnistaminen on sen moninaisuuden vuoksi haastavaa.

Haastateltavat nimeävät tiedonsaannin keskeiseksi kehittämiskohteeksi viranomaistyössä. Konkreettisia ehdotuksina tiedonsaannin ja yhteistyön edistämiseksi haastateltavat ovat esittäneet mm. A4-listoja eri alojen sosiaalijärjestöistä ja niiden asiantuntemuksesta, sekä vuosittaisia järjestötoreja, joissa järjestöt esittelisivät

toimintaansa ja erityisosaamistaan. Viranomaistoimipaikoissa voisi olla yksi järjestösektorista laajalti perillä oleva henkilö, esimerkiksi lastensuojelun tiimin johtava sosiaalityöntekijä.

IDEAT KEHITTÄMISEEN

Tuloksissa esille tuotu tiedon saatavuuden ongelma herättää kysymyksen, kenen vastuulla tiedon saatavuuden parantaminen on. Lähitulevaisuuden ratkaisuna saattaisivat olla Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelmaan (LAPE) sisältyvät sosiaali- ja terveysalan osaamis- ja tukikeskukset (OT-keskukset), jotka ovat erikoistuneet vaativan tason moniammatillisia palveluita tarvitsevien asiakkaiden palvelujen toteuttamiseen ja asiantuntijoiden toteuttamiseen. OT-keskusten toimenkuvassa olisi hyvä huomioida mahdollisuudet osana järjestöyhteistyön mahdollisuudet osana moniammatillista yhteistyötä.

Emme valitettavasti saaneet koulun edustajia osallistumaan tutkimukseemme. Kuitenkin koulun merkitys ennaltaehkäisyssä oli haastateltavien puheissa keskeinen teema. Niinpä jatkok tutkimus koulujen mahdollisuuksista kunniaan liittyvän väkivallan ennaltaehkäisyssä toisi arvokasta lisätietoa ilmiöstä ja siihen puuttumisen mahdollisuuksista. Koulukuraattorit, -psykologit ja ja -terveydenhoitajat lienevät se matalankynnyksen paikka, jonne perhetilanteen vaikeuksista tai peloista on helpoint tulla puhumaan.

Viranomaisille tarjotaan jo nyt koulutusta työssä esille tulevien sosiaalisten ilmiöiden ymmärtämiseen, niistä puhumiseen ja niiden parissa toimimiseen. Voisiko koulutusta kuitenkin järjestää uudelleen teemoittain? Esimerkiksi monikulttuurisuuspäivä, jossa monikulttuurisuuteen ja maahanmuuttajatyöhön erikoistuneet järjestötoimijat kouluttaisivat osaamisensa pohjalta, voisi tarjota laajempaa kokonaisymmärrystä toisiinsa kietoutuvista ilmiöistä. Lisäksi tiedon erityisosaamisesta pitäisi olla helposti saatavilla. Pohdimme, että järjestöjen erityisosaaminen o lisi hyvä lisä jo vallitseviin tietojärjestelmiin, kuten Helsingin kauungin käyttämään helmi.fi intranettiin.

KIRJALLISUUTTA

Lehtovuori, Marja ja Väyrynen, Kati 2017. *Kunniaan liittyvä väkivalta - Katsaus SOPU-hankkeen ja viranomaisten yhteistyöhön*. Käytäntötutkimus: Helsingin yliopiston sosiaalityö- ja sosiaalisen oppiaineen.

Hansen, S., Sams A., Jäppinen M. ja Latvala J. 2016. Kunniakäsitteet ja väkivalta - selvitys kunniaan liittyvästä väkivallasta ja siihen puuttumisesta Suomessa. Helsinki: Ihmisoikeusliitto.